

УДК 37.035:378.011.3-051

DOI:10.34142/nc.2026.3.59

Національно-громадянська ідентичність майбутнього вчителя як чинник професійного становлення: актуалізація педагогічних ідей Григорія Сковороди

Світлана Бакай

*«ПІЗНАЙ СЕБЕ!»
Григорій Сковорода*

Сьогодні ми хочемо говорити про Григорія Сковороду як ціннісно-світоглядний орієнтир професійної підготовки майбутнього вчителя, бо його філософія є антропоцентричною у найглибшому педагогічному сенсі: увага зосереджена на людині, її внутрішньому світі, свободі та здатності знайти власний життєвий шлях. Для педагогічної освіти це означає перенесення акценту з простого накопичення професійних знань на формування особистості майбутнього педагога. Вчитель має бути суб'єктом власного професійного розвитку, а не лише виконавцем освітніх програм.

Зазначимо, що закон України «Про освіту» визначає освіту як основу інте-

лектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її соціалізації, а серед цілей освіти називає формування цінностей і компетентностей та виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору й діяльності на користь інших людей і суспільства [2]. Такий нормативний орієнтир принципово змінює бачення професійної підготовки майбутнього учителя: її результатом має бути не тільки фахівець, який володіє методикою навчання, а й особистість із сформованою системою цінностей, громадянською позицією, професійною суб'єктністю та готовністю відповідально діяти у складному суспільному середовищі.

Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» пов'язує українську національну ідентичність зі стійким усвідомленням належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної історичною пам'яттю, духовно-культурними цінностями, українською мовою та народними традиціями [3]. Громадянський вимір доповнює це усвідомлення відповідальністю за суспільство і державу, готовністю реалізовувати права та обов'язки, діяти на основі демократичних цінностей. Для майбутнього учителя обидва виміри мають особливе значення, оскільки його професійна діяльність безпосередньо пов'язана із соціалізацією молодого покоління.

Слід підкреслити, що професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом МОН України від 29 серпня 2024 р. № 1225, орієнтує діяльність учителя на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських та національних цінностей [4]. Отже, національно-громадянський компонент не є зовнішнім доповненням до професійної компетентності педагога. Він органічно пов'язаний із його здатністю створювати освітнє середовище, у якому дитина вчиться мислити, співпрацювати, робити вибір, поважати гідність іншої людини та усвідомлювати власну відповідальність.

У цьому контексті особливо продуктивним є звернення до філософсько-педагогічної спадщини Григорія Сковороди. Водночас методологічно важливо уникати механічного приписування мислителю сучасних категорій: поняття «національно-громадянська ідентичність» у сучасному змісті сформувалося значно пізніше. Тому йдеться про актуалізацію ідей Сковороди, які можуть бути переосмислені як теоретико-ціннісне підґрунтя сучасного професійного становлення майбутнього вчителя. Передусім це ідеї самопізнання, «внутрішньої людини», свободи, морального вибору,

«сродної праці», щастя, відповідальності та духовного самовдосконалення [5].

У трактаті «Наркис. Розмова про те: Пізнай себе» Сковорода розгортає думку про необхідність пізнання людиною власної сутності. Відомий імператив «Пізнай себе!» у його філософії спрямовує людину від зовнішнього до внутрішнього, від поверхового самосприйняття до усвідомлення власних моральних і духовних основ [1]. Саме тому для майбутнього вчителя цей принцип може бути переосмислений як основа професійної рефлексії.

На нашу думку, здобувач педагогічного університету має навчитися ставити собі запитання: ким я хочу бути як педагог? Які цінності визначають мої рішення? Чому я обираю професію вчителя? Які здібності допомагають мені працювати з дітьми? Якою є моя відповідальність перед учнем, родиною, школою, громадою та державою? Такі питання переводять професійне становлення із площини формального засвоєння компетентностей у площину особистісного смислотворення.

У цьому сенсі сквородинівське «Пізнай себе» може бути розглянуте як перша ланка ланцюга: самопізнання → усвідомлення цінностей → визначення покликання → професійний вибір → відповідальна діяльність. Особливо важливо, що самопізнання не закінчується індивідуальним самозосередженням. Пізнавши власні можливості й цінності, людина має визначити, як вони можуть бути реалізовані у взаємодії з іншими.

Слід зауважити, що національно-громадянська ідентичність є динамічним процесом, у якому особистість постійно уточнює відповіді на питання «хто я?», «до якої спільноти належу?», «що для мене важливо?», «за що я відповідаю?». Студентський вік є особливо сприятливим для такого самовизначення, оскільки саме в цей період відбувається перехід від переважно зовнішнього прийняття норм до їх особистісного осмислення.

У майбутнього вчителя національна та професійна ідентичність взаємопов'язані.

Він одночасно стає фахівцем певної професії та усвідомлює себе учасником українського культурного і громадянського простору, тому професійне становлення не може бути ціннісно нейтральним. Педагогічні рішення завжди містять ставлення до людини, свободи, відповідальності, культури, мови, справедливості та суспільства.

Сковородинівський підхід дає змогу трактувати ідентичність не як зовнішню етикетку, а як результат внутрішнього діалогу. Питання «хто я?» має продовжуватися питаннями «які цінності приймаю?», «якій спільноті належу?», «що роблю для її розвитку?». Отже, самопізнання може бути методологічною передумовою переходу від знання про національну та громадянську ідентичність до її особистісного прийняття.

У сучасній педагогічній освіті це може реалізовуватися через рефлексивні щоденники, професійні автобіографії, портфоліо цінностей, дискусії, кейси морального вибору, аналіз педагогічних ситуацій та проєктну діяльність. Важливо, щоб здобувач освіти мав можливість не тільки отримати інформацію про українську історію, культуру чи громадянські права, а й осмислити їх через власний життєвий досвід.

Безумовно, сучасний вчитель працює у просторі ціннісної складності. Він є одночасно фахівцем, наставником, комунікатором, фасилітатором, організатором освітнього середовища та громадянином. Саме тому професійна компетентність повинна містити ціннісно-смісловий компонент. Закон України «Про освіту» визначає компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих якостей [2]. Це відкриває прямий теоретичний шлях до розгляду національно-громадянської ідентичності як значущого виміру професійної компетентності. Зазначимо, що цінності набувають особистісного значення через досвід вибору, діалог, рефлексію, співпрацю та реальну діяльність. Майбутньому вчителю необхідно не тільки знати

зміст понять «гідність», «свобода», «відповідальність», «демократія», «патріотизм», а й навчитися співвідносити їх із власною поведінкою.

У філософії Сковороди особливе місце посідає протиставлення зовнішнього та внутрішнього. Людина не визначається остаточно посадою, матеріальним статусом або соціальною роллю. Її справжня цінність пов'язана із внутрішньою природою, моральною позицією та здатністю жити відповідно до неї [5]. У професійній підготовці це означає, що педагогічна майстерність не може бути зведена до технічної вправності.

Для майбутнього вчителя базовими ціннісними орієнтирами мають стати людська гідність, свобода, відповідальність, справедливість, гуманізм, повага до української мови й культури, культурна пам'ять, готовність до діалогу та суспільної участі. Водночас національна ідентичність не повинна будуватися на зневазі до інших. Її зрілий гуманістичний зміст полягає у відповідальному ставленні до власної культури, повазі до інших культур і визнанні гідності кожної людини. Отже, внутрішні цінності є «містком» між самопізнанням і громадянською поведінкою. Якщо самопізнання відповідає на питання «хто я?», система цінностей — «що для мене важливо?», то громадянська ідентичність додає питання «за що я відповідаю разом з іншими?». Стає зрозумілим, що саме останній вимір є особливо значущим для професійного становлення вчителя.

Слід наголосити також, що концепція «сродної праці» є одним із найпродуктивніших понять Сковороди для сучасної педагогічної освіти. У його філософії праця має бути співвіднесена з природними нахилами та здібностями людини. Ідеться не про пошук «легкої» чи престижної роботи, а про діяльність, у якій людина може реалізувати власну природу і водночас бути корисною [1].

Цікаво, що у сучасній термінології «сродну працю» можна співвіднести з професійним самовизначенням, профе-

сійною мотивацією, самореалізацією та професійною суб'єктністю. Проте сковородинівська ідея має глибший зміст: професійний вибір повинен бути осмисленим і ціннісно вмотивованим. Для майбутнього вчителя це особливо важливо, оскільки педагогічна професія передбачає тривалу міжособистісну взаємодію, емоційну включеність, творчість і високу відповідальність. Здобувач, який обирає педагогічну професію лише через зовнішні мотиви, може мати формально достатній рівень знань, але не сформувати стійкої професійної ідентичності. Натомість усвідомлення власної «сродності» до педагогічної діяльності дозволяє побачити професію як спосіб реалізації здібностей і життєвих цінностей. Тому «сродна праця» має і громадянський вимір. Вона не ізолює людину від суспільства, а визначає її спосіб бути корисною. У цьому полягає важливість концепту для формування національно-громадянської ідентичності: професійна самореалізація набуває суспільного сенсу тоді, коли пов'язується з відповідальністю за розвиток інших людей і спільноти.

В умовах сьогодення педагогічна освіта може актуалізувати цю ідею через професійні проби, педагогічну практику, рефлексивні портфоліо, волонтерські ініціативи, соціальні проєкти та аналіз педагогічних кейсів. Здобувачу варто пропонувати не лише запитання «що я вмію?», а й «для чого я це роблю?», «кому це потрібно?», «яку користь моя професійна діяльність приносить іншим?». Так «сродна праця» переходить від історико-педагогічного поняття до сучасного інструмента професійного самовизначення.

Водночас, однією з важливих проблем сучасної педагогічної освіти є можливий розрив між особистісним саморозвитком і громадянською відповідальністю. Якщо самореалізація розуміється лише як досягнення особистих цілей, вона втрачає суспільний вимір. Сковородинівська філософія дозволяє подолати цю суперечність: реалізуючи власну природу в

праці, людина водночас входить у систему взаємозалежності та суспільної користі.

Відповідальність майбутнього вчителя можна розглядати на кількох рівнях. Перший — відповідальність перед дитиною: повага до її гідності, права на освіту, безпеку, розвиток і власну думку. Другий — відповідальність перед професійною спільнотою: дотримання етичних норм, постійне професійне зростання, партнерство. Третій — відповідальність перед громадою: участь у соціально значущих ініціативах і збереженні культурної пам'яті. Четвертий — відповідальність перед державою та суспільством: формування в учнів компетентностей і цінностей, необхідних для демократичного життя.

В умовах війни та суспільної нестабільності ця відповідальність набуває особливої ваги. Вчитель є одним із професіоналів, які підтримують соціальну стійкість, довіру та зв'язок поколінь. Його громадянська позиція не повинна перетворювати освіту на політичну агітацію. Натомість вона має виявлятися у формуванні культури гідності, взаємодопомоги, відповідальності, свободи, прав людини та демократичної взаємодії.

У такому прочитанні внутрішня свобода, про яку багато розмірковує Сковорода, не протиставляється відповідальності. Навпаки, вільна людина здатна робити свідомий вибір, а свідомий вибір передбачає відповідальність. Відповідальність, своєю чергою, виводить особистість у простір спільноти.

Зауважимо, що національно-громадянську ідентичність майбутнього вчителя доцільно розглядати не як окремий виховний блок, що додається до професійної підготовки, а як наскрізну ціннісну характеристику його професійного становлення. Вона проявляється у способі, яким здобувач осмислює себе, власну професію, українську культуру, суспільство та власну відповідальність.

У цьому контексті можна запропонувати концептуальну послідовність: *самопізнання* → *ціннісне самовизначення* →

усвідомлення покликання → «сродна праця» → професійна суб'єктність → відповідальність перед іншими → національно-громадянська ідентичність → професійне служіння. Це не лінійний психологічний алгоритм, а педагогічна модель, що демонструє взаємозв'язок особистісного та суспільного вимірів професійного становлення.

Національно-громадянська ідентичність у такому підході має когнітивний, ціннісно-емоційний, мотиваційний і діяльнісний компоненти. Когнітивний охоплює знання про історію, культуру, мову, державу, права та обов'язки. Ціннісно-емоційний пов'язаний із переживанням належності, повагою до культурних надбань та відчуттям причетності. Мотиваційний визначає готовність діяти відповідно до прийнятих цінностей. Діяльнісний виявляється у реальних професійних і громадянських учинках. Відтак національно-громадянська ідентичність майбутнього вчителя може бути визначена як інтегративне ціннісно-особистісне утворення, що виявляється в усвідомленні належності до української національної та громадянської спільноти, прийнятті її культурних і демократичних цінностей, готовності до відповідальної суспільної взаємодії та реалізації цих орієнтирів у професійній діяльності.

Сучасне розуміння компетентності як поєднання знань, умінь, способів мислення, поглядів, цінностей та особистих якостей [2] дає змогу розглянути сковородинівські ідеї у структурі професійної компетентності. Йдеться не про буквально включення філософських понять до переліку компетентностей, а про виявлення їх ціннісного потенціалу.

Самопізнання сприяє розвитку рефлексивної компетентності майбутнього учителя, допомагаючи йому усвідомлювати власні цінності, мотиви, професійні якості та результати педагогічної діяльності. «Сродна праця» співвідноситься з професійно-мотиваційною складовою, оскільки спрямовує особистість до усвідомленого професійного вибору. Внутріш-

ня свобода пов'язана з автономією, критичним мисленням і здатністю приймати відповідальні рішення. Гуманістичне бачення людини підтримує педагогічну етику та суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Усвідомлення відповідальності перед спільнотою є важливою передумовою розвитку громадянської компетентності майбутнього вчителя. Педагог усвідомлює суспільні наслідки своєї роботи, розуміє, що його професійна діяльність впливає на соціалізацію наступного покоління. Національно-громадянська ідентичність у такій системі постає не «додатком» до професійної компетентності, а її ціннісно-смысловим ядром.

Сьогодні ми говоримо про актуалізацію Сковороди в педагогічному університеті не тільки через окремі лекції з історії педагогіки. Його ідеї можуть стати наскрізними орієнтирами професійної підготовки. Принцип «*Пізнай себе*» може бути покладено в основу рефлексивної педагогіки: *«сродна праця» — професійного самовизначення; ідея свободи — розвитку критичного мислення; гуманістична антропология — педагогічної етики; відповідальність — громадянської освіти.*

Практично це може реалізовуватися через професійні автобіографії, «професійне дерево», карти цінностей, рефлексивні щоденники, портфоліо професійного розвитку, педагогічні кейси та ситуації морального вибору.

На нашу думку, перспективним є поєднання сковородинівської спадщини з цифровим освітнім середовищем. Здобувачі можуть створювати цифрові виставки, відео-есе, інтерактивні карти, мультимедійні історії, проєкти з локальної культурної пам'яті. У такому разі філософ перестає бути лише історичною постаттю з підручника і стає співрозмовником сучасної молоді. Особливо цінною є діалогічність Сковороди. Його трактати та діалоги демонструють, що пошук істини пов'язаний із питанням, сумнівом, аргументом і розмовою. Для сучасного вчителя це означає

важливість педагогіки діалогу: вчитель не тільки повідомляє готову істину, а створює умови для її пошуку, осмислення та відповідального прийняття.

Для молоді сьогодення, сучасне прочитання Сковороди має виходити за межі набору популярних афоризмів. Його спадщина цінна системністю: самопізнання, внутрішня людина, свобода, щастя, «сродна праця» та моральність утворюють цілісну філософію людського самовизначення [1]. Саме системність дозволяє пов'язати його ідеї з сучасною проблемою національно-громадянської ідентичності майбутнього вчителя.

У педагогічній інтерпретації «Пізнай себе» може означати усвідомлення власних здібностей і цінностей; «сродна праця» — професійну діяльність, у якій людина реалізує себе; внутрішня свобода — здатність робити свідомий вибір; відповідальність — готовність бачити наслідки своїх рішень; служіння спільному благу — суспільний смисл професійної діяльності. А для майбутнього вчителя особливо важливо, що самореалізація не відділяється від користі для інших. Педагогічна професія за своєю природою є соціальною: результат праці вчителя проявляється у розвитку учнів, підтримці людської гідності, зміцненні довіри, передачі культурної пам'яті та формуванні громадянської зрілості нового покоління.

На основі здійсненого аналізу можна запропонувати концептуальну модель, у якій філософсько-педагогічні ідеї Григорія Сковороди виступають ціннісним підґрунтям формування національно-громадянської ідентичності майбутнього вчителя. Її перший блок — антропологічний, який спирається на ідею внутрішньої людини та самопізнання. Здобувач усвідомлює себе як унікальну особистість, визначає власні здібності, переконання та життєві орієнтири. Другий блок — аксіологічний, який передбачає формування системи цінностей: гідності, свободи, відповідальності, справедливості, гуманізму, культурної пам'яті, поваги до

української мови, культури та традицій. Третій — професійно-самореалізаційний, пов'язаний із «сродною працею», професійним покликанням і усвідомленням суспільного сенсу педагогічної діяльності. Четвертий блок — громадянсько-діяльнісний, що передбачає перехід від цінностей до участі: соціальних проєктів, волонтерства, культурно-просвітницької діяльності, партнерства з громадою, дослідження локальної історії та культурної спадщини. П'ятий блок — професійно-рефлексивний, полягає в оцінюванні власного професійного розвитку крізь призму особистих і суспільних цінностей.

Узагальнено модель можна подати як рух: **САМОПІЗНАННЯ** → **ЦІННОСТІ** → **ПОКЛИКАННЯ** → «**СРОДНА ПРАЦЯ**» → **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ** → **ГРОМАДЯНСЬКА ДІЯ** → **ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ**. Її принципова особливість полягає в тому, що кінцевою метою є не тільки професійна успішність, а ціннісно зріла професійна суб'єктність.

Глід пам'ятати, що вчитель є одним із найважливіших агентів соціалізації дитини. Через його особистість учень зустрічається не тільки зі знаннями, а й із моделлю ставлення до світу: повага до української мови та культури, відповідальність, справедливість, людяність, готовність до співпраці й діалогу мають бути не тільки предметом розповіді, а й рисами щоденної педагогічної поведінки. Тому формування національно-громадянської ідентичності майбутнього вчителя не може бути відокремлене від розвитку його педагогічної культури. Педагог має не просто проводити окремі патріотичні заходи, а створювати повсякденну культуру взаємоповаги, відповідальності, участі та демократичного діалогу.

Сковородинівська традиція може посилити такий підхід через діалогічність. Майбутній вчитель має опановувати не тільки мистецтво пояснення, а й мистецтво запитування, слухання, аргументування та прийняття іншої позиції. Це особливо важливо для громадянської освіти,

де метою є не нав'язування готової думки, а розвиток здатності мислити, співпрацювати та відповідально діяти.

Гучасне українське суспільство переживає масштабні трансформації, які безпосередньо впливають на освіту: війна, вимушена міграція, цифровізація, інформаційні маніпуляції, психологічне виснаження, зміна соціальних зв'язків та необхідність відновлення країни. За таких умов педагогічна освіта має формувати професійно автономну, морально стійку та громадянськи відповідальну особистість.

У цьому контексті «Пізнай себе» може бути переосмислене як заклик до рефлексивної компетентності; «сродна праця» — як орієнтир на усвідомлене професійне самовизначення; внутрішня свобода — як здатність критично мислити й протистояти маніпуляціям; гуманізм — як уміння бачити в кожній дитині особистість; відповідальність — як готовність усвідомлювати наслідки професійних рішень. Таке прочитання робить Сковороду не тільки об'єктом історико-педагогічного вивчення, а живим інтелектуальним ресурсом сучасної педагогічної молоді. Його ідеї можуть бути предметом дискусій про професійний вибір, сенс праці, свободу, моральність, громадянськість та відповідальність учителя.

Для практичної реалізації окресленого підходу доцільно інтегрувати сквородинівські ідеї у різні компоненти професійної підготовки. У психолого-педагогічних дисциплінах це може бути проблематика самопізнання, рефлексії, професійного самовизначення та педагогічної етики. У курсах історії педагогіки — аналіз концепції людини, виховання, щастя і праці. У методичній підготовці — використання байок, діалогів і афоризмів як матеріалу для дискусій, моральних дилем, проєктної діяльності та розвитку критичного мислення. У педагогічній практиці варто пропонувати здобувачам рефлексивні завдання, пов'язані з питаннями професійного покликання та суспільної відповідальності. У громадянській

освіті — локально-історичні дослідження, усні історії, культурно-просвітницькі та соціальні проєкти. Важливо, щоб така робота не перетворювала Сковороду на інструмент формального патріотичного виховання. Його спадщина має використовуватися як простір відкритого філософського запитування. Саме запитування, а не готова відповідь, дає змогу сучасному студенту встановити особистісний зв'язок між філософським текстом і власною професійною позицією.

Філософсько-педагогічна спадщина Григорія Сковороди має значний потенціал для сучасного переосмислення проблеми національно-громадянської ідентичності майбутнього вчителя. Її значущість полягає не в механічному перенесенні категорій XVIII століття у сучасну педагогічну термінологію, а у здатності актуалізувати фундаментальні питання про людину, її свободу, цінності, покликання, відповідальність і спосіб життя.

Національно-громадянська ідентичність майбутнього вчителя доцільно розглядати як інтегративне ціннісно-смісловне утворення, яке виявляється в усвідомленні належності до української національної та громадянської спільноти, прийнятті її культурних і демократичних цінностей, готовності до відповідальної суспільної взаємодії та реалізації цих орієнтирів у професійній діяльності. У такому розумінні вона є важливою складовою професійного становлення і ціннісно-смісловним ядром професійної компетентності майбутнього вчителя.

Таким чином, сквородинівський вислів «Пізнай себе» стає методологічним імперативом внутрішнього самовизначення. Саме тому спадщина Сковороди може бути актуалізована у сучасному педагогічному університеті як ресурс формування професійно компетентного, національно свідомого та громадянськи відповідального вчителя. У сучасних умовах це означає принципову зміну акценту: від виховання громадянина через декларацію цінностей до формування громадянина

через особистісний досвід, рефлексію, професійне покликання, відповідальну діяльність і реальну участь у житті спільноти. Такий підхід поєднує гуманістичний потенціал філософії Сковороди з актуальними завданнями української освіти та відкриває перспективу для подальшого теоретичного й експериментального дослідження педагогічних умов формування національно-громадянської ідентичності майбутніх вчителів.

Література:

1. Бакай С.Ю. Музично-педагогічні ідеї та просвітницька діяльність Г. С. Сковороди на Слобожанщині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки. Харків, 2004. 263 с.

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

4. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

5. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів ; за ред. Л. Ушкалова / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. Едмонтон ; Торонто : Вид-во Канад. ін-ту укр. студій ; Харків : Майдан, 2011. 1398 с.

Надійшла до редколегії 27.07.2026

Рекомендовано до друку 23.09.2026

Опубліковано 30.09.2026

Відомості про автора:

Бакай Світлана Юріївна — кандидат педагогічних наук, доцент; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: s.bakay70@ukr.net; ORCID: 0000-0003-0238-0791.

Бакай С. Національно-громадянська ідентичність майбутнього вчителя як чинник професійного становлення: актуалізація педагогічних ідей Григорія Сковороди.

Здійснено теоретико-методологічне осмислення національно-громадянської ідентичності як складової професійної компетентності майбутнього учителя крізь призму філософсько-педагогічної спадщини Григорія Сковороди. Обґрунтовано актуальність ціннісного виміру професійної підготовки педагогічних кадрів в умовах сучасних суспільних трансформацій, коли професійна компетентність учителя передбачає не лише володіння фаховими знаннями та педагогічними технологіями, а й сформованість громадянської позиції, відповідальності, ціннісної зрілості та усвідомлення власної причетності до української національної та громадянської спільноти. У цьому контексті актуалізовано потенціал сквородинівських ідей самопізнання, внутрішньої свободи, духовності, морального самовизначення та «сродної праці».

Розкрито концептуальний взаємозв'язок категорій «самопізнання», «внутрішні цінності», «сродна праця», «відповідальність перед спільнотою», «національно-громадянська ідентичність» і «професійне становлення майбутнього учителя». Доведено, що самопізнання створює основу для ціннісного самовизначення особистості, усвідомлення професійного покликання та формування відповідального ставлення до обраної педагогічної діяльності. Переосмислено ідею «сродної праці» як концептуальний орієнтир професійного самовизначення майбутнього педагога, у якому особистісна самореалізація поєднується із суспільною користю та відповідальністю перед іншими. Запропоновано розглядати національно-громадянську ідентичність як інтегративне ціннісно-смісловне утворення, що виявляється в усвідомленні належності до української національної та громадянської спільноти, прийнятті її культурних і демократичних цінностей та готовності реалізовувати їх у професійній діяльності.

Обґрунтовано педагогічний потенціал сквородинівської спадщини для сучасної професійної підготовки майбутніх учителів. Запропоновано концептуальну послідовність формування ціннісно-професійної позиції майбутнього педагога: самопізнання → внутрішні цінності → професійне покликання → «сродна праця» → відповідальність → громадянська діяльність → національно-громадянська ідентичність → професійне становлення. Визначено перспективи актуалізації ідей Григорія Сковороди в освітньому процесі педагогічного університету через рефлексивні практики, професійне самовизначення, педагогіку діалогу, культурно-просвітницькі та соціальні проекти. Зроблено висновок, що сквородинівська філософія може виступати важливим ціннісно-смісловим ресурсом формування професійно компетентного, національно свідомого та громадянськи відповідального майбутнього учителя.

Ключові слова: Григорій Сковорода; національно-громадянська ідентичність; професійна компетентність; майбутній учитель; професійне становлення; самопізнання; «сродна праця»; цінності; громадянська відповідальність; педагогічна освіта.

Bakai S. National and Civic Identity of the Future Teacher as a Factor in Professional Development: Actualization of Hryhorii Skovoroda's Pedagogical Ideas.

The article provides a theoretical and methodological interpretation of national and civic identity as a component of the professional competence of future teachers through the perspective of Hryhorii Skovoroda's philosophical and pedagogical legacy. The relevance of the value-based dimension of teacher education is substantiated in the context of contemporary social transformations, when teachers' professional competence involves not only professional knowledge and pedagogical technologies but also a developed civic position, responsibility, value maturity, and awareness of belonging to the Ukrainian national and civic community. In this context, the potential of Skovoroda's ideas of self-knowledge, inner freedom, spirituality, moral self-determination, and "kindred work" is actualized.

The conceptual interrelationship between the categories of "self-knowledge," "inner values," "kindred work," "responsibility to the community," "national and civic identity," and "professional development of future teachers" is revealed. It is argued that self-knowledge provides the basis for an individual's value-based self-determination, awareness of professional vocation, and responsible attitude toward pedagogical activity. The idea of "kindred work" is reconsidered as a conceptual guideline for the professional self-determination of future teachers, in which personal self-realization is combined with social usefulness and responsibility toward others. National and civic identity is proposed to be understood as an integrative value-semantic formation manifested in awareness of belonging to the Ukrainian national and civic community, acceptance of its cultural and democratic values, and readiness to implement these values in professional activity.

The pedagogical potential of Hryhorii Skovoroda's legacy for contemporary professional teacher education is substantiated. A conceptual sequence for the formation of the future teacher's value-based professional position is proposed: self-knowledge → inner values → professional vocation → "kindred work" → responsibility → civic activity → national and civic identity → professional development. The prospects of actualizing Skovoroda's ideas in the educational process of a pedagogical university through reflective practices, professional self-determination, dialogical pedagogy, cultural and educational projects, and social initiatives are identified. It is concluded that Skovoroda's philosophy can serve as an important value-semantic resource for developing professionally competent, nationally conscious, and civically responsible future teachers.

Key words: Hryhorii Skovoroda; national and civic identity; professional competence; future teacher; professional development; self-knowledge; "kindred work"; values; civic responsibility; teacher education.